

Hulpmiddel om behoeften in kaart te brengen

Toetsen van speciale leerlingen

Vrijwel elke leerkracht krijgt te maken met leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Toetsen zijn een hulpmiddel om deze behoeften in kaart te brengen. Cito ontwikkelde de 'Toetsen voor speciale leerlingen'. Wat zijn de kenmerken van deze toetsen? En welke informatie kun je eruit halen?

Judith Hollenberg is toetsdeskundige bij Cito

Judith Vloedgraven is toetsdeskundige bij Cito

André de Jong is marktgroepmanager speciale leerlingen bij Cito

Jurre zit in groep 6 van een reguliere basisschool. Hij kwam in groep 3 met een leerachterstand binnen en hoewel hij vooruitgaat, gaat hij minder snel dan zijn leeftijdsgenoten. Jurre heeft moeite om zich te concentreren en heeft veel behoefte aan structuur.

De leerkracht wil weten op welk niveau Jurre het beste kan werken. Zijn er nog specifieke onderdelen die om extra aandacht vragen? Hoewel de leerkracht weet dat Jurre een achterstand heeft, heeft hij het idee dat Jurre meer kan dan hij bij methodeonafhankelijke toetsen laat zien. Aan het einde van een toets is Jurre's aandacht vaak niet meer optimaal en maakt hij meer fouten. Ook is de vraagstelling voor Jurre niet altijd duidelijk. Doordat de toetsen onvoldoende aansluiten bij zijn onderwijsbehoeften, geven ze geen goed beeld van het niveau van Jurre. Bij Jurre leveren de toetsen weinig bruikbare informatie op, terwijl de leerkracht juist op zoek is naar houvast om het onderwijs op Jurre af te stemmen.

Door passend onderwijs krijgt vrijwel elke leerkracht te maken met leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Hierdoor vraagt het onderwijs steeds meer kennis en inspanning van leerkrachten. Welke lesstof past bij leerlingen met uiteenlopende niveaus en uiteenlopende onderwijsbehoeften? Hoe krijgt elke leerling de kans om zich optimaal te ontwikkelen? Leerkrachten staan voor de uitdaging om aan alle onderwijsbehoeften in de klas tegemoet te komen en verzamelen daarvoor continu informatie over leerlingen. Door observaties krijgen zij bijvoorbeeld een indruk van de sociaal-emotionele ontwikkeling en door methodetoetsen zien ze of de leerling de lesstof voldoende oppikt.

De toetsen uit leerlingvolgsystemen vormen het aanvullende stukje van de puzzel en maken zo het beeld over een leerling compleet. De volgtoetsen zijn bruikbaar om de onderwijsbehoeften wat betreft de cognitieve vakken in kaart te brengen en de klas zo te organiseren dat iedere leerling zo goed mogelijk tot zijn recht komt. Voor leerlingen met extra onderwijsbehoeften stelt een school dikwijls een ontwikkelingsperspectief op, met als een van de onderdelen de geplande vaardigheidsgroei. Ook voor het opstellen en volgen van de geplande vaardigheidsgroei zijn volgtoetsen onmisbaar. Om ook leerlingen met extra onderwijsbehoeften eerlijk te kunnen toetsen, heeft Cito de 'Toetsen speciale leerlingen' ontwikkeld.

Waarom speciale leerlingen toetsen?

Leerlingen zoals Jurre zijn geen uitzondering. Niet alleen in het speciaal basisonderwijs (SBO) en in het speciaal onderwijs (SO), maar ook in het reguliere basisonderwijs zitten veel leerlingen met een vertraagde ontwikkeling en/of specifieke onderwijsbehoeften. Leerkrachten doen hun uiterste best om het onderwijs op deze leerlingen af te stemmen, zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen. Standaard lesaanbod is voor leerlingen met extra onderwijsbehoeften niet voldoende, zij vragen om onderwijs op maat. Om de lesstof af te stemmen op de mogelijkheden van deze leerlingen is het belangrijk zuiver in beeld te hebben wat de leerlingen kunnen, hoeveel groei ze doormaken en welke specifieke onderdelen van het onderwijs om extra aandacht vragen. Bij leerlingen met extra onderwijsbehoeften vragen 'leren

Bij leerlingen met extra onderwijsbehoeften vragen 'leren leren' en sociaal-emotionele ontwikkeling om meer aandacht

Er is geen relatie tussen de kinderen op de foto's en de inhoud van dit artikel.

Human Touch Photo

leren' en sociaal-emotionele ontwikkeling dikwijls om meer aandacht. Deze doelen brengt een leerkracht met behulp van observaties in kaart. Bij de zwakkere leerlingen vragen taal en rekenen vaak om extra aandacht. Het is bij deze leerlingen echter lastig om een goed beeld te krijgen van hun instructieniveau. Juist voor deze leerlingen zijn toetsen daarom een hulpmiddel voor het plannen van een passend onderwijsaanbod. Voor deze leerlingen is het extra belangrijk dat de toets aansluit bij hun niveau, belevingswereld en specifieke behoeften. Alleen dán is de toets een zinvol hulpmiddel om het onderwijs af te stemmen op de mogelijkheden van de leerlingen en draagt het bij aan optimale ontwikkelingskansen. De volgttoetsen geven aan welke onderdelen van taal en rekenen om extra aandacht vragen. De leerkracht combineert deze gegevens met zijn kennis over de leerstijl en interesses van een leerling. Zo heeft de leerkracht een goede basis om op het gebied van taal en rekenen het onderwijsaanbod samen te stellen.

Waar moeten de toetsen aan voldoen?

Scholen geven aan dat reguliere toetsen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften

verschillende problemen opleveren. De taken zijn bijvoorbeeld te lang, waardoor de leerling de aandacht niet tot het einde van de toets kan vasthouden. Leerlingen met een vertraagde ontwikkeling maken vaak een te moeilijke toets of krijgen meerdere malen dezelfde toets voorgelegd. Dit komt de motivatie niet ten goede. Doordat de standaardtoetsen bij leerlingen met extra onderwijsbehoeften naast de vaardigheid veel 'ruis' meten, geven zij geen eerlijk beeld van wat de leerling kan.

In gesprekken voorafgaand aan de toetsontwikkeling voor speciale leerlingen gaven scholen aan dat zij de vaardigheid van leerlingen met extra onderwijsbehoeften willen vergelijken met die van reguliere leerlingen. De vergelijkbaarheid met de standaardtoetsen staat daarom voorop. Toch zijn er verschillen wenselijk én mogelijk. Enkele kenmerken waar toetsen voor leerlingen met extra onderwijsbehoeften volgens scholen aan moeten voldoen zijn:

Kleine leerstappen: Omdat veel leerlingen met extra onderwijsbehoeften zich trager ontwikkelen dan gemiddeld, moeten de toetsen kleine leerstappen kunnen meten. Normaal gesproken bied je een leerling medio groep 3 een toets

Hoe krijgt elke leerling de kans om zich optimaal te ontwikkelen?

'M3' aan en eind groep 3 een toets 'E3'. Om te voorkomen dat leerlingen die zich langzamer ontwikkelen, meerdere malen dezelfde toets moeten maken of dat zij een te moeilijke toets maken, is er behoefte aan extra toetsen. Naast een toets M3, een toets E3 en een toets M4, zijn tussentoetsen M3E3, E3M4, enzovoort, wenselijk. Zo kun je ook leerlingen die zich trager ontwikkelen twee keer per jaar een toets voorleggen die aansluit bij hun niveau.

Korte taken: Scholen geven aan dat de standaardtoetsen voor sommige leerlingen te lang zijn. Bij bijvoorbeeld de toetsen Begrijpend lezen is de aandacht van leerlingen aan het einde van de toets verminderd. Hierdoor maken zij deze vragen minder goed dan ze kunnen. Wanneer het totaal aantal opgaven in een toets minder wordt, gaat dit ten koste van de betrouwbaarheid. Een oplossing is daarom om de toets op te delen in meerdere kortere taken. Deze aanpassing doen sommige scholen nu zelf al, maar het is fijn als de toetsen zo zijn

samengesteld dat het opknippen in kortere delen makkelijker gaat.

Overzichtelijke structuur en lay-out: Leerlingen hebben dikwijls moeite met het houden van overzicht tijdens de toets. Wanneer er teveel vragen op een pagina staan, en zeker bij (onnodige) afbeeldingen met veel details, kunnen leerlingen de draad kwijt raken. Door het aantal opgaven per pagina beperkt te houden en alleen afbeeldingen op te nemen als deze functioneel zijn, zijn leerlingen minder snel afgeleid.

Duidelijke instructie: In een toets staan verschillende soorten opgaven. Zo bevatten veel toetsen zowel open als gesloten vragen. Voor leerlingen die behoefte hebben aan extra structuur is het wenselijk dat alle opgaven van één soort achter elkaar worden aangeboden met daarvoor een duidelijke instructie.

Focus op groei: Wanneer de leerling ver onder het gemiddelde scoort, behaalt de leerling een vaardigheidsniveau 'E' of 'V'. Dit maakt de

Leerlingen met extra
onderwijsbehoeften
vragen om onderwijs op
maat

Human Touch Photo

Er is geen relatie tussen de kinderen op de foto's en de inhoud van dit artikel.

lijk dat de leerling een achterstand heeft, maar zegt niets over de grootte van de achterstand. Veel belangrijker is het om te kijken naar de groei die een leerling doormaakt. Een leerling met een achterstand kan wel een gemiddelde groei doormaken. Voor de leerkracht, maar zeker ook voor de leerling en zijn ouders, is het motiverend om deze groei zichtbaar te maken met toetsresultaten.

De 'Toetsen speciale leerlingen' zijn ontwikkeld op basis van de wensen van de scholen. De toetsen zijn beschikbaar voor de leergebieden Rekenen-Wiskunde, Spelling en Begrijpend lezen en zijn gebaseerd op de standaard toetsen uit het Cito Volgstelsel primair onderwijs. Bij het aanpassen van de toetsen stond vergelijkbaarheid met de standaardtoetsen voorop. De 'Toetsen speciale leerlingen' meten dezelfde vaardigheden als de standaardtoetsen. Hierdoor zijn toetsresultaten te vergelijken met de resultaten op de reguliere toetsen. Door extra tussentoetsen, kortere taken, een overzichtelijke lay-out, het clusteren van opgaven, duidelijke instructies, helder taalgebruik en een rapportage die groei in beeld brengt, voorzien de toetsen in de behoeften van leerlingen en scholen.

Wat leveren de toetsen op?

Op **leerlingniveau** kun je een toets allereerst gebruiken om het (start)niveau van de leerling te bepalen. Doordat je de toetsuitslag steeds kan vergelijken met eerdere toetsresultaten, heb je met de toets daarnaast zicht op groei. Deze informatie is onder andere bruikbaar bij het opstellen van een realistische geplande vaardigheids-groei, dat een verplicht onderdeel is van het ontwikkelingsperspectief. Wanneer een leerling bijvoorbeeld een gemiddelde groei heeft doorgemaakt, mag je verwachten dat de leerling zich zo blijft ontwikkelen. Bij een leerling die een beperkte groei heeft doorgemaakt kun je, wanneer het onderwijsaanbod gelijk blijft, je verwachtingen hierop afstemmen. Daarnaast bieden de toetsen gerichtere informatie over welke onderdelen van een leergebied om extra aandacht vragen. Leerlingen die zich grillig ontwikkelen kunnen uitvallen op specifieke onderdelen. Door het uitvoeren van een foutenanalyse bij spelling kun je bijvoorbeeld vaststellen of er categorieën zijn die om extra aandacht in het onderwijsaanbod vragen. Door toetsresultaten te analyseren heeft de leerkracht een hulpmiddel om het onderwijs beter op de leerling af te stemmen.

Op **groepsniveau** bekijk je in één oogopslag hoe de leerlingen uit één groep ervoor staan. Ook kan een leerkracht toetsresultaten gebruiken voor het samenstellen en het volgen van

niveaugroepen. Je ziet namelijk direct welke leerlingen extreem hoge of lage scores hebben en welke leerlingen dus samen in een niveau-groep geplaatst kunnen worden. Zo weet je op welk niveau je het onderwijs het beste kunt aanbieden en organiseren. Voor de (niveau)groep kun je eveneens kijken naar groei. Wanneer de gemiddelde groei van de groep volgens verwachting is, is dit een teken dat het onderwijsaanbod bij de gestelde doelen past.

Wanneer de groei tegenvalt, kan dit een aanleiding zijn om uit te zoeken welke verbeteracties mogelijk zijn. Is er bijvoorbeeld extra onderwijstijd voor een leergebied mogelijk en nodig? Of sluiten de gebruikte materialen niet aan bij de doelgroep?

De toetsresultaten van de verschillende groepen geven vervolgens input om op **schoolniveau** streefdoelen en verbeterplannen op te stellen én om deze te evalueren. Zijn de resultaten op het gebied van Rekenen-Wiskunde toegenomen ten opzichte van de afgelopen jaren? Dan is dat een bevestiging voor de school dat de gekozen aanpak effect heeft.

De leerkracht van Jurre constateert met de toets Rekenen-Wiskunde dat er nog vier andere leerlingen zijn met een vergelijkbaar niveau. Hij besluit Jurre samen met deze leerlingen in een niveaugroepje te plaatsen. Bij het interpreteren en analyseren van Jurre's gegevens op leerlingniveau valt op dat Jurre niet alleen minder groei doormaakt dan de school nastreeft, maar ook dat hij op het gebied van vermenigvuldigen en delen relatief zwak scoort. Om ervoor te zorgen dat Jurre de gestelde doelen toch kan behalen, besluit de leerkracht om hem extra instructie en oefening op het gebied van vermenigvuldigen en delen aan te bieden.

Op maat

Jurre en alle andere leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften verdienen onderwijs waarin zij zich optimaal ontwikkelen. Deze leerlingen vragen daarom om toetsen waarin zij laten zien wat ze kunnen. Passende toetsen helpen zowel leerkrachten in het reguliere onderwijs als leerkrachten in het S(B)O om onderwijs op maat te verzorgen. Juist speciale leerlingen vragen om onderwijs op maat, en *dús* om toetsen op maat. Bij de vernieuwing van de toetsen uit het volgsysteem van Cito zullen, met het oog op passend onderwijs, de aanpassingen voor speciale leerlingen zo veel mogelijk in de standaardtoetsen worden opgenomen. Zo krijgen zo veel mogelijk leerlingen een toets die past bij hun onderwijsbehoeften en krijgen zij een eerlijke kans om te laten zien wat ze in huis hebben. ●

Door de analyse van toetsresultaten heb je een hulpmiddel om het onderwijs beter op de leerling af te stemmen

Meer weten?

www.cito.nl/onderwijs/primair%20onderwijs/toetsen_speciale_leerlingen